ชนเผ่าอาข่า : ภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างให้สกปรก ล้าหลัง แต่ดึงดูดใจ

ปนัดดา บุณยสาระนัย

บทนำ

ในช่วงระยะเวลาประมาณสองสามปีที่ผ่านมานี้ หากใครมีโอกาสไปเยือนเมืองเชียงใหม่ และได้ไปเดินหาซื้อของฝากเป็นที่ระลึกบริเวณย่านไนท์บาร์ซาร์กลางเมืองเชียงใหม่ นอกจากจะสนใจเลือกชมสินค้าแล้ว ก็อาจจะเห็นภาพบางอย่างเกี่ยวกับผู้คนในบริเวณนี้ได้โดยไม่ต้องอาศัยการสังเกตมากนัก นั่นก็คือภาพของผู้ค้าขายกลุ่มหนึ่งที่เดินแบกสินค้าไปมาเพื่อเสนอขายให้แก่นักท่องเที่ยวในบริเวณนี้และบริเวณใกล้เคียง ผู้ค้าขายกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง บางคนนำเด็กเล็กแบกไว้บนหลังมัดด้วยผ้าเดินเร่ขายสินค้าไปด้วย คนไทยโดยทั่วไปอาจเข้าใจได้ว่ากลุ่มผู้หญิงเหล่านี้เป็น *"ชาวเขา"* หรือบางคนก็อาจเรียกว่า *"พวกแม้วพวกยาง"*[1] ซึ่งหมายถึง *"ชาวเขา"* ตามความเข้าใจของผู้เรียกนั่นเอง แต่หากคนที่พอจะรู้รายละเอียดความหลากหลายของกลุ่มชนชาติพันธุ์ต่างๆอยู่บ้าง ก็สามารถจะแยกแยะได้ว่าผู้หญิงเหล่านี้เป็นผู้หญิงจากกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า โดยสังเกตจากการแต่งกายที่สะท้อนลักษณะของชาติพันธุ์อาข่า คือ การสวมเครื่องประดับศีรษะแบบอาข่า สวมเสื้อที่มีลวดลายแบบอาข่าและสวมกระโปรงสีดำสั้นพอดีหัวเข่า บางคนอาจแต่งกายใกล้เคียงความเป็นดั้งเดิมมาก แต่บางคนก็จะแต่งกายแบบประยุกต์เพียงเพื่อให้รู้ว่าเป็นเครื่องแต่งกายแบบอาข่าเท่านั้น เช่น อาจสวมกางเกงยีนส์ขายาวและเสื้อยืดตามสมัยนิยม แล้วจึงสวมเสื้อและกระโปรงสีดำแบบของอาข่าทับอีกชั้นหนึ่ง ในระยะแรกๆ จะพบเห็นหญิงสาวอาข่า แต่ในระยะหลังเริ่มมีหญิงสูงอายุเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ปัจจุบันนี้เมื่อถึงเวลาใกล้ค่ำจะมีผู้หญิงอาข่าที่พักอาศัยอยู่ตามชุมชนหรือห้องพักใกล้ๆ พากันออกมาเดินขายสินค้าบนถนนท่องเที่ยวสายนี้ค่อนข้างมาก และจะมากเป็นพิเศษในช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยว ซึ่งตรงกับช่วงฤดูการท่องเที่ยวพอดีคือ ในช่วงราวเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์

อันที่จริงภาพที่ชาวเขาเดินขายสินค้าต่างๆให้แก่นักท่องเที่ยวในเมืองเชียงใหม่นั้น เป็นภาพที่คุ้นเคยกับสายตาของนักท่องเที่ยวทั่วไปทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมานานแล้ว จึงไม่เป็นเรื่องแปลกแต่อย่างใดที่จะพบว่าบริเวณย่านการค้าไนท์บาร์ซาร์กลางเมืองเชียงใหม่นี้ เป็นแหล่งที่ชุมนุมความหลากหลายของกลุ่มคนชาติพันธุ์ต่างๆ ที่ปรับเปลี่ยนสภาพชีวิตความเป็นอยู่จากการ

---

[1] จากประสบการณ์ตรงของผู้เขียน ทุกครั้งที่เข้าไปเยี่ยมชาวอาข่าในชุมชนแออัดในเมืองเชียงใหม่ และได้พูดคุยทักทายกับคนไทยพื้นราบที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน คนไทยในชุมชนมักจะทักทายผู้เขียนว่า *"มาหาพวกแม้วเหรอ?"* ผู้เขียนก็จะพยายามตอบกลับเสมอว่า *"มาหาคนอาข่า"* เนื่องจากในชุมชนที่ไปนั้นไม่มีคน *ม้ง* หรือ *แม้ว* ที่เขาพูดถึงเลยสักคนเดียว แต่คนไทยจำนวนหนึ่งมักจะคุ้นเคยที่จะใช้คำว่า *"แม้ว"* เรียกแทนคำว่า *"ชาวเขา"* คล้ายกับการใช้คำว่า *"แฟ้บ"* แทนคำว่า *"ผงซักฟอก"* โดยไม่ค่อยให้ความสำคัญต่อความหลากหลายที่อยู่ภายใต้คำนั้นอีก

ทำการเกษตรในชุมชนบนที่สูงลงมาเป็นพ่อค้าแม่ค้าในเมือง ชาวเขากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆที่เข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในเมืองเหล่านี้ มีเพียงบางคนหรือบางกลุ่มเท่านั้น ที่เลือกจะแสดงตัวตนหรืออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อย่างชัดเจน หญิงชาวอาข่าคือกลุ่มหนึ่งที่เลือกที่จะแสดงอัตลักษณ์ของตนอย่างโดดเด่นเช่นนี้ แต่การแสดงอัตลักษณ์อย่างชัดเจนนี้จะเกิดขึ้นเฉพาะเวลากลางคืนที่บริเวณไนท์บาร์ซาร์และแถบใกล้เคียงนี้เท่านั้น ในเวลากลางวันตามพื้นที่ต่างๆทั่วเมืองเชียงใหม่ เกือบจะไม่มีผู้พบเห็นผู้หญิงอาข่าออกมาแสดงตัวตนของเขาเลย ในบทความนี้ผู้เขียนพยายามจะตอบคำถามที่ว่า ภาพลักษณ์ของชาวอาข่าในสังคมไทยเป็นอย่างไร, เกิดขึ้นโดยกระบวนการเช่นไร, และชาวอาข่ามีกระบวนการปรับตัวและวิธีการที่จะแสดงหรือไม่แสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนอย่างไร

"ชาวเขา" : บทบาทของ 'ผู้ร้าย' และ 'ผู้งดงาม' ที่ได้รับ

ในความคิดคำนึงของคนไทยไม่ว่าจะเป็นคนกลุ่มไหนในสังคม เช่น อาจเป็นเด็กเล็กๆ นักเรียน นักศึกษา พนักงานรับใช้ นักธุรกิจ ไม่ว่าจะมีการศึกษาระดับใดก็ตาม เมื่อนึกถึงคำว่า "ชาวเขา" หลายคนมักจะนึกได้อย่างทันทีทันใดถึงภาพลักษณ์ของคนที่สกปรก คนจน คนยากไร้ น่าเห็นใจ ไม่มีการศึกษาหรือมีการศึกษาน้อย มีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ขาดคุณภาพ มักจะพัวพันกับการปลูก-เสพ-ค้ายาเสพติด ตัดไม้ทำลายป่า ทำลายสิ่งแวดล้อมและแหล่งต้นน้ำลำธาร เป็นคนอื่นที่เข้ามาอาศัยในดินแดนไทยและอาจเป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ

การที่สังคมไทยมีภาพลักษณ์ต่อชาวเขาเป็นแบบพิมพ์เดียวกันเช่นนี้ นับว่าเป็นผลของการผลิตหรือหล่อหลอมความคิดชุดหนึ่งเพื่อนำไปใช้มอง วิเคราะห์ จัดการกับสิ่งสิ่งหนึ่งด้วยเครื่องมือชนิดหนึ่ง ที่นักวิชาการเรียกว่า "วาทกรรม"[2] วาทกรรมเป็นมากกว่าเรื่องของภาษาหรือคำพูด แต่เป็นสิ่งที่หล่อหลอมความรู้และเกี่ยวข้องกับอำนาจหรือภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรม (discursive practices) เป็นสิ่งที่สร้างป้ายหรือฉลากในการจัดประเภทต่างๆ เพื่อทำให้ความคิดความเชื่อหรือทัศนคติในเรื่องใดเรื่องหนึ่งของคนในองค์กรหรือสถาบันเป็นตัวตนขึ้นมา และส่งผลต่อการสร้างหรือกำหนดอุดมการณ์ของคนในประเทศ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร 2542, Fairclough 1992, Kress 1995 อ้างจาก กฤษดาวรรณ หงศ์ลดารมภ์, 2543 : 15-17)

คำว่า "ชาวเขา" แปลความมาจากคำว่า "hill tribe" อันหมายถึง กลุ่มชนที่ดำรงชีวิตอยู่ในบริเวณที่เป็นเทือกภูเขาสูง เจ้าอาณานิคมชาวอังกฤษเริ่มใช้คำนี้เป็นครั้งแรก เพื่อเรียกคนกลุ่มต่างๆที่อาศัยอยู่ตามภูเขาสูงในประเทศพม่าว่า "ชาวเขา" และต่อมารัฐบาลไทยได้เริ่มใช้คำนี้อย่างเป็นทางการเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2502 พร้อมกับการเริ่มดำเนินนโยบายพัฒนาชาวเขาและพื้นที่

---

[2] การศึกษาวาทกรรมเพื่อนำไปใช้ในการศึกษาสังคมนั้นเป็นการศึกษาวาทกรรมเชิงวิพากษ์ (critical discourse study) ไม่ใช่การศึกษาวาทกรรมเชิงพรรณา (descriptive discourse study) ที่มุ่งอธิบายและทำความเข้าใจเรื่องแบบแผนของภาษาที่แตกต่างกันในวัฒนธรรมต่างๆ เท่านั้น

สูงโดยหน่วยงานของรัฐและองค์กรต่างๆ นโยบายการพัฒนาชาวเขาของรัฐจะมุ่งไปที่กลุ่มชาติพันธุ์ 9 กลุ่มคือ ม้ง กะเหรี่ยง ลัวะ ถิ่น ขมุ อาข่า ลาหู่ เมี่ยน ลีซอ ซึ่งรัฐนิยามว่าเป็น "ชาวเขา" ขณะที่ประเทศไทยมีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆประมาณ 23 กลุ่ม (Wanat Bhruksrasri, 1989) นักวิชาการหลายท่านเห็นว่า นโยบายในการพัฒนาพื้นที่สูงของประเทศไทยเป็นนโยบายพัฒนาที่เกิดขึ้นจากอคติทางชาติพันธุ์ (Ethnocentricism) และการไม่ทำความเข้าใจกับวิถีชีวิตชาวเขา มองว่าวัฒนธรรมที่แตกต่างของชาวเขากลุ่มต่างๆนั้นล้าหลัง เป็นปัญหาและเป็นอันตรายต่อระบบโดยรวม นโยบายในการ "กลืนกลายทางชาติพันธุ์" จึงเป็นนโยบายสำคัญที่ทางราชการนำมาใช้ในการแก้ปัญหาความต่างทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม โครงการพัฒนาชาวเขาในด้านต่างๆจึงเกิดขึ้นอย่างมากมาย เพื่อทำให้ "ชาวเขา" ซึ่งเป็นพวก "คนอื่น" ให้กลายเป็น "คนไทย" (ปิ่นแก้ว 2541, ทวิช 2542)

ปัจจุบันนี้แม้ว่าพื้นที่สูง และ "ชาวเขา" จะได้ผ่านช่วงเวลาของการพัฒนามาแล้วกว่า 40 ปี แต่ภาพลักษณ์ของความเป็นกลุ่มคนที่ล้าหลัง สกปรก ทำลายสภาพแวดล้อม และเป็นอันตรายต่อสังคมไทยยังคงมีอยู่เช่นเดิมไม่เปลี่ยนแปลง เพียงแต่การสร้างคำอธิบายที่บ่งชี้ถึงที่มาของปัญหาเพื่อสร้างความชอบธรรมที่จะเข้าไปจัดการควบคุมชาวเขาและพื้นที่สูงนั้นจะเปลี่ยนแปลงไปตามบรรยากาศทางการเมืองและเศรษฐกิจภายในประเทศ รวมถึงแรงกดดันจากปัญหายาเสพติดและกระแสการอนุรักษ์ธรรมชาติจากต่างประเทศในแต่ละช่วงเวลาเท่านั้น อรรถจักร สัตยานุรักษ์ กล่าวว่า กระบวนการสร้างภาพลักษณ์ที่มีมาอย่างน้อยเป็นเวลาสี่สิบปีทำให้ชาวเขาซึ่งเป็นคนชายขอบ นอกจากจะถูกบีบไปอยู่ที่ชายขอบของการจัดการทรัพยากรของรัฐแล้ว ยังกลายเป็น "ผู้ร้าย" ที่พร้อมจะก่อปัญหาให้แก่สังคมได้ทุกเมื่อ และรัฐก็สร้างภาพว่ารัฐเป็นผู้ที่ยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือ "ผู้ร้าย" ให้กลายเป็นคนดี (อ้างจาก กฤษดาวรรณ หงศ์ลดารมภ์, 2543 : 21)

ในขณะที่ชาวเขากำลังได้รับผลกระทบจากวาทกรรมแห่งความเป็น "ผู้ร้าย" ซึ่งทำให้ชาวเขาหลายชุมชนบนพื้นที่สูงต้องเผชิญหน้ากับความยากลำบากหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นความยุ่งยากซับซ้อนกับการที่จะได้รับสิทธิในความพลเมืองไทย, ความสับสนในเรื่องการจัดการและการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร, ภาวะที่จำต้องดิ้นรนเพื่อแสวงหาทางรอดให้แก่ชีวิตเมื่อการพัฒนาได้ผลักดันให้จำต้องเปลี่ยนเส้นทางจากวิถีชีวิตแบบยังชีพสู่กระแสบริโภคของทุนนิยม ขณะเดียวกันชาวเขาก็ได้เรียนรู้และปรับตัวกับวาทกรรมอีกชุดหนึ่ง นั่นคือวาทกรรมที่ถูกสร้างให้เป็น "ผู้งดงาม" ทางวัฒนธรรม

กฤษดาวรรณ หงศ์ลดารมภ์ ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับกลวิธีการใช้ภาษาของสื่อหนังสือพิมพ์ไทยในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดอุดมการณ์และความคิดความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์อื่น พบว่าขณะที่วาทกรรมเกี่ยวกับชาวเขาในสื่อหนังสือพิมพ์ไทยเป็นไปในแง่ลบ ก็พบว่ามีวาทกรรมอีกแบบหนึ่งปรากฏเห็นชัดในสื่อหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษในลักษณะที่เป็น

บทความแสดงความคิดเห็นและเป็นปากเสียงให้กับชาวเขา และเป็นที่น่าเสียดายว่าคนไทยจำนวนมากไม่ค่อยมีโอกาสได้อ่าน สื่อลักษณะนี้จะเสนออุดมการณ์ว่าชาวเขาเป็นสมาชิกของรัฐชาติด้วยเช่นกันแต่ก็มักจะตกเป็นเหยื่อของเจ้าหน้าที่รัฐ นักธุรกิจ ตลอดจนสื่อมวลชน[3] นอกจากนี้ยังมีวาทกรรมที่สร้างให้ชาวเขาเป็น "ผู้งดงาม" ยังปรากฏในบทความจำนวนมากที่ตีพิมพ์ในนิตยสาร เช่น ศิลปวัฒนธรรม สารคดี อสท. หรือภาพยนต์สารคดี เช่น รายการโลกสลับสี ซึ่งมุ่งเน้นความสวยงามและความแตกต่างของวัฒนธรรมไทยกับวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ไม่ว่าสื่อเหล่านี้จะมีจุดประสงค์ในทางการท่องเที่ยวหรือไม่ก็ตาม แต่ก็ได้ช่วยสนับสนุนวาทกรรมของการท่องเที่ยว ที่มีแนวคิดว่าชาวเขาคือสินค้าของการท่องเที่ยว (objects of tourism) เป็นสมบัติของประเทศไทยที่นำรายได้หลักเข้าประเทศ (กฤษดาวรรณ หงศ์ลดารมภ์, 2543 : 43-45)

เมื่อภาคเหนือของประเทศไทยได้กลายเป็นศูนย์กลางทางการท่องเที่ยวซึ่งเป็นธุรกิจที่นำรายได้สำคัญเข้าประเทศ ชาวเขาในฐานะสินค้าทางชาติพันธุ์ (ethnic commodity) เพื่อการท่องเที่ยวได้กลายเป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของสังคมไทยมาตั้งแต่ทศวรรษที่ 2530 กระบวนการที่ทำให้ชาวเขาเป็นสินค้าทางชาติพันธุ์เพื่อสนองตอบต่อธุรกิจการท่องเที่ยวนี้ ได้สร้างภาพลักษณ์ที่ชวนฝันให้คิดว่าชาวเขาเป็น 'ผู้งดงาม' ที่ดำรงชีวิตอยู่ตามวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมที่ไม่เปลี่ยนแปลง (ปิ่นแก้ว, 2541 : 126-129) ภาพลักษณ์ของชาวเขาตามวาทกรรมนี้จึงสะท้อนภาพความงามบางอย่าง โดยเฉพาะการแต่งกายแบบดั้งเดิมของหญิงชาวเขา ภาพแห่งรอยยิ้มของชาวเขาที่ดูเสมือนว่ามีชีวิตที่เปี่ยมด้วยความสุข ภาพของเด็กๆชาวเขาที่ดูมอมแมมแต่สะท้อนความใสซื่อบริสุทธิ์ สภาวะเช่นนี้ได้ทำให้ชาวเขาต้องเผชิญกับภาพลักษณ์สองด้านที่ขัดแย้งกันอยู่ตลอดมา กล่าวคือ ภาพลักษณ์ด้านหนึ่งเป็นด้านลบซึ่งสะท้อนทัศนะที่เหยียดหยันและเบียดขับให้ชาวเขามีสถานภาพเป็นตัวการของปัญหาต่างๆ ขณะที่ภาพลักษณ์อีกด้านหนึ่งเป็นด้านบวกที่เห็นว่าชาวเขามีคุณประโยชน์ต่อสังคม เช่นการที่ชาวเขาได้รับบทบาทให้เป็น "ผู้ร้าย" ในฐานะเป็นผู้ทำลายป่าไม้และปลูกพืชเสพติด ซึ่งจำเป็นจะต้องได้รับการพัฒนาและแก้ไขปัญหา ขณะเดียวกันก็ได้รับบทบาทให้เป็น "ผู้สร้างความงดงาม" ดังจะเห็นได้จากในระยะแรกเริ่มของการพัฒนาที่สูง ภาพของทุ่งดอกฝิ่นเคยถูกนำมาใช้เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวพร้อมๆไปกับการรณรงค์เรื่องการแก้ไขปัญหายาเสพติด หรือภาพลักษณ์ของชาวเขาที่ถูกสร้างให้เป็นกลุ่มชนที่ 'ล้าหลัง' ขณะเดียวกันก็มีภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างให้เป็น 'ความแปลกใหม่' ที่ควรค่าแก่การไปเที่ยวชมด้วยเช่นกัน แม้ว่าการท่องเที่ยวจะทำให้ชาวเขามีสถานะเสมือนวัตถุมีชีวิตเพื่อการเที่ยวชมเหมือนในงานแสดงสินค้า และวัฒนธรรมหรืออุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ชาวเขาที่ได้รับการปรุงแต่งหรือรักษาไว้เพื่อตอบรับกระแส

---

[3] ตัวอย่างเช่น การใช้คำว่า คนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง (Thai Karens) ในหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษ จะไม่มีปรากฏในสื่อหนังสือพิมพ์ไทย คนกะเหรี่ยงในสายตาของผู้อ่านหนังสือพิมพ์ไทยจึงเป็นคนกะเหรี่ยงที่แอบเข้ามาเป็นแรงงานต่างชาติ คอยฉวยโอกาสกระทำผิดเมื่อมีโอกาส และเป็นชนกลุ่มน้อยที่ไม่ได้มีสิทธิหรือมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ (กฤษดาวรรณ, 2543 : 43)

การท่องเที่ยว จะยังคงเป็นที่ถกเถียงกันว่าจะสามารถใช้เป็นวิถีทางเลือกหนึ่งในการดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์แห่งเผ่าพันธุ์ของตนเองได้จริงหรือไม่ แต่ภายใต้วาทกรรมเพื่อการท่องเที่ยวนี้ ชาวเขาก็ไม่ได้เฝ้าแต่รอคอยสนองตอบความต้องการของธุรกิจท่องเที่ยวเท่านั้น แต่พวกเขาได้พยายามปรับตัวเพื่อแสวงหาพื้นที่ที่เหมาะสมให้แก่ตนเองท่ามกลางความขัดแย้งของภาพลักษณ์ที่สังคมไทยสร้างให้แก่พวกเขาอยู่ตลอดเวลาด้วยเช่นกัน

ชนเผ่าอาข่า เผ่าก้อ หรือ เผ่าอีก้อ

เมื่อพูดถึง "ชาวอาข่า" อาจมีเพียงคนกลุ่มหนึ่งที่รู้ว่าหมายถึงชาวเขากลุ่มชาติพันธุ์ใด แต่หากพูดว่า "อีก้อ" อาจมีคนไทยที่รู้จักพวกเขามากขึ้น เพราะ "อีก้อ" เป็นคำที่ใช้เรียกคนกลุ่มนี้มาจนคุ้นเคย แม้ว่าจะมีชาวอาข่าบางคนออกมาบอกกล่าวว่าพวกเขาไม่ค่อยชอบใจนักก็ตาม ชื่อที่ใช้เรียกว่า "อาข่า" หรือ "อีก้อ" นี้ จะมีที่มาอย่างไรไม่ค่อยมีหลักฐานที่แน่ชัดนัก แต่ก็มีหลักฐานการศึกษาเรื่องนี้ปรากฏอยู่บ้าง

ผลงานของจิตร ภูมิศักดิ์ (2540 : 307-308) ได้กล่าวถึงประวัติของชาวก้อ หรือ ข่าก้อ และเสนอข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับที่มาของชื่อที่ใช้เรียกกลุ่มชนนี้ว่า "อาข่า" หรือ "อีก้อ" ไว้อย่างน่าสนใจ และถือเป็นคุณูปการที่สำคัญต่อการศึกษาเกี่ยวกับชาวอาข่าต่อไป ผู้เขียนจึงขอคัดความบางตอนที่จิตรเขียนไว้มาดังนี้

"...อีกพวกหนึ่งที่ถูกเรียกว่า ข่า และมีประวัติว่าเป็นผู้อพยพลงมาอยู่ในสิบสองปันนาก่อนพวกไตลื้อก็คือพวก ข่าก้อ, ซึ่งไทยพายัพเติม อี เข้าไปเป็น อีก้อ เรียกกันเช่นนี้อยู่ในเมืองไทย (ไทใหญ่เรียก ก้อ, ลาวเรียก ข่าก้อ, ไม่มีใครเติม อี เลย)....."

"...นายหลี ฟูอี ข้าราชการจีนรัฐบาลจีนยุคก๊กมินตั๋ง ซึ่งอยู่ในสิบสองปันนา 30 กว่าปี กล่าวไว้ว่า พวกอาข่าเรียกตัวเองว่า ก้อ ซึ่งพวกไตลื้อนำไปเรียกว่า ข่าก้อ คำว่า ข่า นั้น แปลว่า เชลย หรือ ทาส ทั้งนี้เนื่องมาจากพวกอาข่าพ่ายแพ้แก่พวกไตลื้อ และตกเป็นผู้ถูกปกครองตลอดมา ประวัติของพวกอาข่านั้นว่าอพยพลงมาจากทางตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองต้าหลี่ลงมาก่อนไตลื้อ เมื่อลงมาครั้งแรกก็อยู่ตามที่สุ่มแม่น้ำ ภายหลังพวกไตลื้อยกลงมาแย่งชิงที่นาริมน้ำของพวกอาข่าไปหมด พวกอาข่าพ่ายแพ้จึงถูกเรียกเป็น ข่า (ข้าทาส) เมื่อพ่ายแพ้แล้วก็เลยต้องร่นขึ้นไปอยู่ตามป่าเขา....เมื่อผ่านมานับพันๆปีก็เคยชินกับดินฟ้าอากาศ เมื่อลงมาอยู่ที่ราบลุ่มก็ผิดอากาศเจ็บไข้ไม่ได้หยุด จึงละทิ้งความคิดที่จะช่วงชิงที่ลุ่มคืนจากชาวไตลื้อ และยังคิดประหลาดใจที่บรรพบุรุษของตนทำไมจึงชอบอยู่ในที่ลุ่มด้วยซ้ำ..."

"...นายหลี ฟูอี เล่าอีกว่า ในระยะก่อนยุคสาธารณรัฐประชาชนจีนจะสถาปนาขึ้นเมื่อ พ.ศ.2492 นั้น พวกอาข่ายังมีกษัตริย์ของพวกตนอยู่บนยอดเขาหนานลุ่ง ในอำเภอหนานเจี้ยว

มณฑลยูนนานยังมีพวกอาข่าส่งส่วยรายปีกันอยู่ ซึ่งเป็นร่องรอยตกค้างของอำนาจเก่าแก่ของอาข่า.."

นอกจากนี้จิตร ภูมิศักดิ์ ยังเสนอข้อมูลที่มีผู้อธิบายไว้อีกคือ *"...การที่ชาวก้อเรียกตัวเองว่า อาข่า ก็เพราะพวกนี้บางทีก็สร้างบ้านแบบกระต๊อบติดดินเหมือนชาวจีน แต่บางทีก็สร้างเป็นเรือนมีเสา ยกพื้น ลักษณะการสร้างที่อยู่เปลี่ยนไปมาระหว่างสองสิ่ง การอยู่ในระหว่างสองสิ่งหรือเป็นกลางๆนี้ ภาษาก้อเรียก อาข่า (A-kha) จึงได้เรียกตัวเองว่า อาข่า..."* (Roux,Deux Tribus de la Region de Phongsaly, BEFEO XXIV, 1924 : 374 อ้างจาก จิตร ภูมิศักดิ์ 2540 : 308)

จากข้อมูลที่เสนอไว้นี้จิตร ภูมิศักดิ์ ตั้งข้อสมมติฐานเองว่า *"...การที่ชาวก้อเรียกตัวเองว่าอาข่า นั้นน่าจะเรียกตามภาษาจีน และจีนก็เรียกตามภาษาไทลื้ออีกทอดหนึ่ง ตัวอย่างที่ยังพอมีให้เห็นอยู่คือ พวกละว้าซึ่งไตลื้อเรียก ข่าวะ ชาวจีนนำไปเรียกว่า ข่าหว่า หรือ คาหว่า, พวกข่าหมุที่ชาวไตลื้อเรียก ข่ามุ ชาวจีนก็เรียกตามว่า ข่าหมอ เห็นมีแต่พวกก้อซึ่งมีชื่อดั้งเดิมของตนเองว่า ก้อ อยู่แล้ว แต่หันไปรับเอาคำว่า อาข่า ไปจากจีน ทำนองเดียวกับพวก กวย ในไทยรับเอาคำว่า ส่วย ในภาษาไทยไปใช้ด้วยอีกชื่อหนึ่ง..."*

ดร.เลโอ อัลติ้ง วอน เกอเซา กล่าวว่ามีชนกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มย่อยที่รวมอยู่ในชื่อเรียกเป็นกลุ่มใหญ่ว่า "อาข่า" หรือ "ฮานี" จำนวนประมาณ 2.5 ล้านคน[4] กระจายตัวอยู่ตามเขตภูเขาสูงในมณฑลยูนนานทางตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศจีน, ทางภาคเหนือของลาว, เวียดนาม, ไทย และทางตะวันออกของประเทศพม่า ในประเทศจีนรัฐบาลเรียกกลุ่มชนเหล่านี้ภายใต้คำว่า "ฮานี" ในยุคสมัยของเหมา นักวิชาการทางชาติพันธุ์ศึกษาและนักภาษาศาสตร์ เรียกชนเผ่าอาข่าว่า อาญี

---

[4] Leo Alting Von Geusau (2000 : 125-127) กล่าวว่าในประเทศจีนเขตที่มีชาวฮานีกระจายตัวอยู่มากคือ ที่เขตปกครองตนเองหงเหอ (Honghe) บริเวณแม่น้ำแดงตอนเหนือของชายแดนระหว่างจีนและเวียดนาม, ในเขตเมืองซีเมา (Simao) ใจกลางของแคว้นยูนนานตอนใต้ ซึ่งมีประชากรจำนวนสองในสาม หรือประมาณ 300,000 คน เป็นชาวอาข่า / ฮานี, นอกจากนี้กลุ่มที่เรียกตัวเองว่า "อาข่า" อยู่ในสามพื้นที่คือ เขตปกครองตนเองชาวไตในแคว้นสิบสองปันนา ทางตอนเหนือของลาวและตะวันออกเฉียงเหนือของพม่า, เขตปกครองตนเองปูเออ (Puer) ทางตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองคุนหมิง, และเขตปกครองตนเองลาหู่ / ว้า ที่เมืองลานซาง (Lancang) ทางตะวันออกเฉียงเหนือของชายแดนพม่า ชาวอาข่า / ฮานี รวมแล้วในประเทศจีนมีจำนวนประชากรชาวอาข่า / ฮานี ประมาณ 600,000-700,000 คน

ในประเทศพม่ามีชาวอาข่าจำนวนประมาณ 150,000 คน อยู่บริเวณแคว้นเชียงตุง ในเขตภูเขาของรัฐฉานทางตอนเหนือของพม่า (Akha Society for Culture and Art, Kengtung, 1996) ชาวไทใหญ่และพม่ามักเรียกว่า "ก้อ"

ในตอนเหนือของลาว อาข่าส่วนใหญ่อยู่ในเขตภูเขาสูงของแขวงพงสาลีและหลวงน้ำทา ซึ่งมีชายแดนติดต่อกับแคว้นสิบสองปันนาและพม่า มีการประมาณการว่ามีชาวอาข่าในลาวประมาณ 92,000-100,000 คน (Lao UNESCO Committee, 1996; Duy Thieu, 1996)

ในตอนเหนือของเวียดนาม มีชาวอาข่าอาศัยอยู่ประมาณ 2,000-3,000 คน บริเวณเขตแม่น้ำดำ ใกล้ชายแดนลาว

ในภาคเหนือของประเทศไทย ตัวเลขของทางราชการแจ้งว่ามีชาวอาข่าจำนวนประมาณ 58,000 คน (สถาบันวิจัยชาวเขา, 1995) เนื่องจากมีจำนวนชาวอาข่าที่ยังไม่ได้รับสัญชาติไทยอีกจำนวนมาก จึงคาดว่าน่าจะมีจำนวนชาวอาข่าในไทยประมาณ 75,000 คน

(A-nyi) เมื่อตกเป็นข้าทาสของชาวไต คำว่า "ข่า " ซึ่งหมายถึง ทาส ถูกชาวไตนำมาใช้เรียกแทนคำเดิม จนกลายเป็น "อาข่า" และชาวอาข่าได้แปลความชื่อเรียกของตนเองว่า "คนผู้อยู่ตรงกลาง" Leo สันนิษฐานถึงเหตุที่ชาวอาข่าในประเทศไทยถูกเรียกว่า "อีก้อ" ว่าคนไทย (คนเมือง) ทางภาคเหนือเติมคำว่า "อี่" ซึ่งหมายถึง "แมลงหรือสัตว์ตัวเล็กๆ" โดยอาจเรียกว่า "แมงอี่ก้อ" แล้วจึงกลายมาเป็นคำเรียกว่า "อีก้อ" ในภายหลัง (Geusau, Leo Alting Von . 2000 : 124-126)

อย่างไรก็ดี ชาวอาข่าในประเทศไทยไม่ค่อยชอบใจนักเมื่อถูกเรียกว่า "อีก้อ" เพราะมีความรู้สึกว่ามีทัศนะที่ถูกดูถูกเหยียดหยามทางชาติพันธุ์อยู่ในคำเรียกว่า "อีก้อ" ด้วย อาจู จูเปาะ อดีตผู้นำสมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมชาวอาข่า จังหวัดเชียงราย เคยอธิบายถึงที่มาของคำ "อาข่า" ว่าหมายถึง ไกลจากที่ขึ้น (อ่า แปลว่า ขึ้น, ข่า แปลว่า ไกล) และพบว่าในบทสวดของ พิมะ (ผู้นำทางศาสนาและพิธีกรรม) จะมีคำว่า ข่า อยู่ด้วย แต่ไม่เคยพบคำว่า อีก้อ เลย จึงคิดว่าการที่ใช้คำเรียกตนเองว่า อาข่า นั้นเป็นคำที่ใช้สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษแล้ว และได้ยกตัวอย่างบางส่วนของบทสวดศพ ซึ่งสะท้อนภาพความสัมพันธ์ของคนอาข่ากับคนไตตั้งแต่สมัยอดีต ดังนี้ [5]

ข่า	*ย้อง*	*เบว่เชวะ*	*ชิ้มพย่า*
อาข่า	พิธีกรรม	ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่งที่นำมาใช้ประกอบพิธีกรรม	สามกิ่ง

"คนอาข่าใช้กิ่งไม้ 3 กิ่งประกอบพิธีกรรม"

เบ้ว	*ย้อง*	*ฌ่าหล่า*	*สิ้มแยะ*
คนไต	พิธีกรรม	ดอกไม้	สามดอก

"คนไตใช้ดอกไม้ 3 ดอก ประกอบพิธีกรรม"

จากข้อมูลที่นำมาเสนอไว้ทำให้พอจะเห็นได้ว่าชื่อที่คนกลุ่มต่างๆเรียกชาวอาข่า ไม่ได้เป็นเพียงแค่ชื่อที่ใช้เรียกขานกันเท่านั้น แต่ได้สะท้อนลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างชาวอาข่ากับชน ชาวไต ที่เคยอยู่ร่วมกันมาอย่างใกล้ชิดในบริเวณแคว้นสิบสองปันนา เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่กลุ่มชาวไตมีอำนาจเหนือกว่าชาวอาข่ามาโดยตลอดและส่งผลมาจนกระทั่งปัจจุบัน แม้แต่การเรียกชื่อเผ่าพันธุ์ ชาวอาข่าก็ได้รับอิทธิพลจากชาวไตไปอย่างมาก จนยอมรับเอาคำที่ชาวไตเรียกเพื่อบ่งบอกสถานะที่ด้อยกว่าคือการเป็นข้าทาส ไปเป็นชื่อเรียกกลุ่มเผ่าของตนอย่างเหนียวแน่น แม้ในปัจจุบันชาวอาข่าในประเทศไทยก็ยังภูมิใจที่จะถูกเรียกว่า "อาข่า" มากกว่า "อีก้อ"

บทเพลง "มิดะ" : ภาพลักษณ์ทางเพศของชาวอาข่า

นอกจากอาข่าในประเทศไทยจะได้รับการเรียกชื่อว่า "อีก้อ" ซึ่งแตกต่างจากอาข่าในประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงซึ่งมักจะถูกเรียกว่า ก้อ หรือ ข่าก้อแล้ว "ชาวอาข่า" ในสังคมไทยยังได้

---

[5] อาจู จูเปาะ, 2534 คอลัมน์ เรื่องเล่าบนดอย "ให้ความเห็นทำไมชาว "อาข่า" ไม่ชอบให้ใครเรียก "อีก้อ" *เสียงภูเขา*, 1 (4) : 16-17.

รับการนิยามทางวัฒนธรรมที่ผลิตขึ้นในสังคมไทยแบบใหม่ๆ อีกด้วย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนซึ่งฉายภาพทางสังคมวัฒนธรรมของชาวอาข่าไว้ในความคิดคำนึงของสังคมไทย ได้ถูกถ่ายทอดผ่านเนื้อหาของเพลงๆหนึ่งที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ด้วยการเสนอรูปแบบของความเป็นพื้นบ้านล้านนาทั้งในเรื่องของจังหวะเพลงและเนื้อร้อง หากแต่เนื้อหาของเพลงนี้ได้ทำให้เกิดภาพลักษณ์ใหม่ในทางที่เสื่อมเสีย โดยเฉพาะต่อผู้หญิงตลอดจนวัฒนธรรมของชาวอาข่าโดยรวม บทความนี้มิได้มีเจตนาที่จะหาผู้รับผิดหรือลงโทษใครต่อความผิดพลาดที่เกิดขึ้น หากแต่ต้องการนำเสนอข้อมูลความเป็นจริงเพื่อช่วยให้สังคมไทยมีความเข้าใจที่ถูกต้อง ผู้เขียนได้เคยสนทนากับชาวอาข่าเกี่ยวกับความผิดพลาดที่เกิดขึ้น ส่วนใหญ่พวกเขาเห็นว่า *"...ความผิดพลาดนั้นเกิดขึ้นได้เสมอ เพราะในสมัยแรกๆยังมีปัญหาเรื่องการใช้ภาษาสื่อสารกันอยู่มาก เวลานักวิจัยเข้าไปเก็บข้อมูล คนที่พอจะพูดภาษาไทยได้บ้างก็ไม่ค่อยมี คนที่พูดได้มักจะเป็นคนที่ไม่ค่อยมีความรู้แต่พูดติดต่อกันภายนอกเก่ง แล้วนักร้องเขาก็เอาข้อมูลจากนักวิจัยไปใช้อีกต่อหนึ่ง เพราะฉะนั้นเราก็ไม่ควรจะไปโทษใคร แต่ปัจจุบันนี้เราคุยกันรู้เรื่องเกือบหมดแล้ว อะไรที่ผิดพลาดไปก็น่าจะมาช่วยกันแก้ไขใหม่ให้ถูกต้องได้..."*[6]

<u>บทเพลง "มิดะ</u> *"บนฟ้ามีเมฆลอย บนดอยมีเมฆบัง มีสาวงามชื่อดัง*

อยู่หลังแดนดงป่า มี<u>กะลาล่าเซอ</u> มีหนุ่มหนุ่มเผลอฮ้องหา

มีสาวงามขึ้นมา แล้วมี <u>"มิดะ"</u> นางนั้นยืนท่าคอย

หนุ่มน้อยที่ยังบ่เคยผ่าน ยังไร้ราคีพาน บ่สู้การกามโลกีย์

ยั่วยวนวาจาเว้าวอน บอกสอนหื้อละอ่อนนั้นมี ความสู้กามวิธี

แล้วพลีเรือนกาย งามเหนือคำรำพัน เป็นหมันและเป็นหม้าย

ความสวยงามคือภัย ถูกเลือกไว้เป็น <u>"มิดะ"</u> หนุ่มใดบ่เคยชิดชม

บ่สมสู่ฮู้วิชา หมดหนทางขึ้นมา บน <u>"ลานสาวกอด"</u>

หมดปัญญาดิ้นรน มืดมนเหมือนคนตาบอด คนแล้วคนเล่ากอด

ทอดกายในดงดินแดน จนวัยโรยราร่วงไป คนใหม่มาเป็น <u>"มิดะ"</u> แทน

คือเรื่องราวในแดนแผ่นดิน <u>"อีก้อ"</u>.

เนื้อร้องของเพลงได้ผลิตภาพลักษณ์ "มิดะ", "กะลาล่าเซอ" และ "ลานสาวกอด" ขึ้นโดยไม่สอดคล้องกับความจริง ทำให้ภาพของ "มิดะ" และ "ลานสาวกอด" กลายเป็นภาพตัวแทนทาง

---

[6] คัดบางตอนจากชายอาข่าคนหนึ่งที่โทรศัพท์เข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็นเรื่อง "มิดะ" จากรายการวิทยุ "เสียงบ้านล้านนา" ออกอากาศเมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2544 ที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย 93.25 MHz. จังหวัดเชียงใหม่

สังคมและวัฒนธรรมของชาวอาข่าที่ไม่ถูกต้อง และมีอิทธิพลต่อความคิดของคนไทยที่มีต่อชาวอาข่าเป็นอย่างมากโดยเฉพาะในเรื่องเพศ กล่าวคือ คนไทยที่ชื่นชอบบทเพลงนี้จะมีจินตภาพตามเนื้อหาของเพลง ทำให้ชุมชนอาข่าในสายตาสังคมไทยเป็นชุมชนที่อบอวลไปด้วยเรื่องเพศ บางคนเมื่อนึกถึงหมู่บ้านอาข่า (อีก้อ) ก็ปรารถนาจะได้ไปเยือน "ลานสาวกอด" และสนใจเสาะหาว่าหญิงอาข่าคนใดคือ "มิดะ" บางคนก็คิดว่าชุมชนอาข่าเป็นชุมชนที่เปิดเสรีทางเพศ ถ้าชายหนุ่มอยากกอดหญิงสาวก็หาได้ง่ายๆที่ "ลานสาวกอด" หรือถ้าไม่ชำนาญการทางเพศ ก็มี "มิดะ" ช่วยฝึกสอนให้ บางคนก็คิดว่าหากวัฒนธรรมของชาวอาข่าเป็นเช่นนี้ ก็นับว่าเป็นสังคมที่ส่งเสริมการสำส่อน (ความสกปรก) ทางเพศ บางคนก็อาจจะไม่ได้คิดอะไรจากเนื้อหาของเพลงเพียงแต่ชื่นชอบความไพเราะเท่านั้น อย่างไรก็ดีเพลง "มิดะ" ก็ได้สร้างภาพลักษณ์ด้านหนึ่งที่ชาวอาข่าไม่เคยมีและไม่เคยรู้จักไว้ให้แก่สังคมไทย บทความนี้ขอสรุปประเด็นความผิดพลาดและเสนอข้อเท็จจริงไว้บางส่วนดังนี้

- มิดะ

ภาพที่ถูกสร้าง : มิดะ หมายถึง ตำแหน่งผู้หญิงอาข่าที่ทำหน้าที่สอนหนุ่มรุ่นในชุมชนให้รู้จักวิธีปฏิบัติทางเพศต่อสตรี (เป็นตำแหน่งคู่กับชาย *คะจีราดะ* ที่สอนหญิงรุ่นให้รู้จักการปฏิบัติทางเพศกับชาย) เมื่อ มิดะ คนเดิมหมดสภาพลงแล้ว บรรดาชาวก้อระดับหัวหน้าจะประชุมกันคัดเลือกหญิงอายุกลางคนซึ่งเคยมีสามีมาแล้วแต่ไม่มีบุตรธิดา และสามีได้เสียชีวิตลง ไม่ขี้เหร่นัก โดยจะแต่งตั้งหญิงผู้นี้เป็นครูสอนบรรดาชายหนุ่มที่ยังไม่เคยผ่านการได้เสียกับหญิงใดมาก่อน[7]

ความจริง : มิดะ (ในภาษาอาข่าออกเสียงเป็น หมิ-หซ่า) หมายถึง หญิงสาวบริสุทธิ์ที่ยังไม่เคยผ่านการแต่งงานมาก่อน และในสังคมของชาวอาข่าไม่เคยมีหญิงหรือชายวัยกลางคนที่มีหน้าที่สอนเรื่องเพศให้แก่หนุ่มสาวเช่นนี้

- ลานสาวกอด หรือ กะลาล่าเซอ

ภาพที่ถูกสร้าง : ลานสาวกอด หมายถึง ลานดิน "กะลาล่าเซอ" เป็นสถานที่ที่หนุ่มก้อจะมารอคอยหญิงสาวที่หมายปอง ก็จะไปนั่งบนขอนไม้ในลานดิน "กะลาล่าเซอ" หรือลานกอดสาว แต่หญิงสาวจะไม่ยอมให้แตะเนื้อต้องตัว จนกว่าหญิงมิดะจะได้ฝึกหัดให้รู้จักหน้าที่ทางเพศเสียก่อน บรรดาคนเฒ่าคนแก่จะไปเรียกมิดะที่บ้านเพื่อแจ้งให้ทราบว่า บัดนี้หนุ่มก้อบริสุทธิ์คนนั้นมานั่งรออยู่แล้ว ให้สูเจ้าจงไปสอนหน้าที่การเป็นสามีภรรยาให้เขาเถิด หญิงมิดะก็ต้องสอนให้หนุ่มก้อคนนั้นปฏิบัติจนรู้วิธีการทางเพศให้ครบกระบวนการก่อนที่จะไปปฏิบัติต่อหญิงสาวต่อไป [8]

---

[7] สมโชติ อ่องสกุล 2542. "ก้อ" ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ* หน้า 181-182

[8] สมโชติ อ่องสกุล, อ้างแล้ว, หน้าเดียวกัน

ความจริง : ในภาษาอาข่า เรียกบริเวณลานดินสำหรับร้องเพลงตามประเพณี ว่า "แดข่อง" ถูกแปลเป็นภาษาไทยว่า ลานสาวกอด บริเวณ "แดข่อง" นี้เป็นสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งที่หมู่บ้านอาข่าทุกหมู่บ้านจะต้องมี มีลักษณะเป็นลานดินกว้างพอประมาณ ชาวบ้านจะนำท่อนไม้มาวางต่อกันเป็นวงรอบๆลาน แล้วหนุ่มสาวตลอดจนคนทุกวัยสามารถมาร่วมใช้สถานที่ที่ลานนี้ เพื่อการร้องรำทำเพลงตามประเพณี

คำว่า "กะลาล่าเซอ" ในภาษาอาข่า กะลา หมายถึง คนภายนอกหรือฝรั่ง, ลาเซอ หมายถึง ชิงช้า กะลาล่าเซอ จึงหมายถึง ชิงช้าแบบที่คนไทยเรียกว่า ชิงช้าสวรรค์ เป็นชิงช้าวงกลมสูงมีที่นั่ง และหมุนไปรอบๆตามแนวตั้งได้ แต่ชิงช้าของชาวอาข่า ในพิธีโล้ชิงช้า เป็นชิงช้าที่เกิดจากต้นไม้สี่ต้น นำมาผูกไขว้กันไว้ ตรงปลายไม้ แล้วมีเชือกห้อยลงมาตรงกลาง พร้อมกับมีบ่วงตอนล่างให้คนขึ้นไปยืนหรือนั่งโล้ไปข้างหน้า

ผู้เขียนก็เป็นคนหนึ่งที่ชื่นชอบเพลงนี้ และมีจินตภาพตามเนื้อร้องของเพลง แต่เมื่อได้มีโอกาสใช้ชีวิตอยู่ในหมู่บ้านชาวอาข่าประมาณสองปี ทำให้เข้าใจว่าสุนทรีย์ของเพลงกับความเป็นจริงเป็นคนละสิ่งกัน ผู้ประพันธ์เพลงเพียงต้องการนำข้อมูลที่มีผู้ศึกษารวบรวมไว้มาถ่ายทอดผ่านบทเพลงสู่ผู้ฟังเท่านั้น ปัจจุบันผู้เขียนยังคงชื่นชอบเพลงนี้ ด้วยเหตุผลที่ว่าเพลงนี้ได้ช่วยสะท้อนและเตือนใจว่า มีความเท็จอีกมากมายที่เราคิดว่าคือความจริง มีสิ่งที่เราเคยคิดว่าเป็นความจริงอีกมากมายแต่ที่แท้แล้วเป็นเพียงภาพที่ถูกสร้างขึ้น ดังนั้น เพลงนี้จึงช่วยย้ำเตือนว่ามีความจริงอีกหลายอย่างในสังคมของเราที่เป็นเพียงภาพที่ถูกสร้างขึ้น ดังนั้นหากเราเปิดมโนทัศน์ของเราเพื่อเรียนรู้สิ่งต่างๆอยู่เสมอ เราก็จะพบความกระจ่างในความจริงนั้นๆได้อีกมาก

ภาพลักษณ์ของความ "สกปรก และ ล้าหลัง"

ผู้เขียนเคยตั้งคำถามว่า "ชาวเขา" เริ่มเป็นสัญลักษณ์ของความ "สกปรกและล้าหลัง" ตั้งแต่เมื่อใด และสัญลักษณ์นี้กลายเป็นแบบพิมพ์ประทับตราชาวเขาในสังคมไทยได้อย่างไร หลักฐานที่จะช่วยในการตอบคำถามมีไม่มากและไม่ค่อยชัดเจน เนื่องจากเป็นพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของคนต่างกลุ่มต่างวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์ร่วมกันมา ได้สั่งสมทัศนคติ ความคิดความเชื่อ และปรับเปลี่ยนไปตามกระแสความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ผ่านพิธีกรรม ตำนาน เรื่องเล่าถ่ายทอดกันมาเป็นเวลานาน

อย่างไรก็ตาม ภาพลักษณ์หลายอย่างที่เกี่ยวกับชาวเขาเกิดขึ้นจากคนกลุ่มอื่นที่ชาวเขามีปฏิสัมพันธ์ด้วย คนไทยพื้นราบในภาคเหนือหรือที่เรียกว่า "คนเมือง" เป็นคนกลุ่มที่ชาวเขาต้องติดต่อและมีความสัมพันธ์ร่วมกันมาเป็นเวลานาน แม้ว่าจะมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน แต่คนเมือง" กับ "ชาวเขา" ก็ไม่เคยมีกรณีบาดหมางกันรุนแรง แม้ว่าในความสัมพันธ์ที่มีต่อกันนั้น "คนเมือง" จะมีมุมมองและทัศนะด้านลบต่อ "ชาวเขา" อยู่บ้างก็ตาม

ตัวอย่างข้อเขียนของสมชาย วิริจินดา (2535 : 69-72) ได้รวบรวมคำบอกเล่าจาก "คนเมือง" ซึ่งสะท้อนภาพลักษณ์บางด้านที่ "คนเมือง" มีต่อ "ชาวเขา" กล่าวไว้ว่า *"...คำ 'แม้ว' ในสายตาของคนเมือง ไม่ว่าจะเป็น ม้ง อาข่า หรือลาหู่ คนเมืองมักมองรวมกันเป็น 'แม้ว' หมด ซึ่ง 'แม้ว' ก็ถูกมองว่าด้อยวัฒนธรรมทางการแต่งกายและสุขอนามัย คนเมืองจะประณามคนที่ไม่ค่อยชอบอาบน้ำ ไม่ซักเสื้อผ้า และกินเนื้อสุนัขว่า 'แม้ว' แสดงถึง 'แม้ว' กลายเป็นสัญลักษณ์ของความสกปรกและกินเนื้อสุนัข ซึ่งคนเมืองถือว่าเป็นเนื้อที่ต่ำ...แม้วมักจะเอาพริกมาแลกกับสุนัขของคนเมือง พริกของแม้วเม็ดเล็กบ้าง เม็ดใหญ่บ้าง แต่เผ็ดมาก เป็นที่ชื่นชอบของคนเมือง...ต่อมา 'แม้ว' เป็นสัญลักษณ์ของความสกปรกเท่านั้น เพราะคนเมืองหันมานิยมกินเนื้อสุนัขกันแล้ว... ปัจจุบันคนเมืองรู้จักแยกแยะชาวเขามากขึ้น แต่ก็ยังไม่กระจ่างเท่าใดนัก อย่าง "แม้ว" คนเมืองจะถามว่า "เป็นแม้วอะไร" ซึ่งก็มีแม้วจริงๆ, อีก้อ และมูเซอ แม้จะไม่สามารถจำแนกการแต่งกายออกได้ แต่คนเมืองก็พอจะรู้แล้วว่า "แม้ว" ที่เอาพริกมาแลกสุนัขคือ อีก้อ, "แม้ว" ที่ฉกาจฉกรรจ์ด้านคุณไสยคือ มูเซอดำ, และที่เป็นแม้ว (ม้ง)จริงๆนั้นต้องมีรถปิกอัพ..."*

ในยุคของการสร้างรัฐชาติที่รัฐไทยส่วนกลางต้องผนวกและสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในบริเวณชายขอบของประเทศ การสื่อสารโดยตรงกับ "ชาวเขา" หลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่กระจายอยู่บนพื้นที่สูงเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก แต่การรับข้อมูลจาก "คนเมือง" ซึ่งเป็นคนไทยในท้องถิ่นกระทำได้ง่ายกว่า ดังนั้นทัศนคติและภาพลักษณ์บางประการที่ "คนเมือง" มีต่อ "ชาวเขา" จึงได้ถ่ายทอดสู่รัฐไทยส่วนกลางและหล่อหลอมขึ้นเป็นภาพลักษณ์พื้นฐานในการทำความเข้าใจกลุ่มชนบนพื้นที่สูงที่เรียกรวมว่า "ชาวเขา" แล้วจึงถ่ายทอดสู่สังคมไทยต่อไป

ในกรณีของ "ชาวอาข่า" กระบวนการสร้างภาพตัวแทนเพื่อสะท้อนถึงการให้คำนิยามภาพลักษณ์ "ความสกปรก และ ล้าหลัง" ที่ชัดเจนอีกกรณีหนึ่ง เกิดขึ้นทางสื่อโทรทัศน์ในละครเรื่องแก้วกลางดงเมื่อไม่นานมานี้ บทชวนหัวในเรื่องพยายามนำเสนอว่าคนไทยมี "ภาพตัวแทน" เกี่ยวกับชาวเขาอย่างไรบ้าง เช่น การพูดไม่ชัด ความเงอะงะเชยๆ และการไม่อาบน้ำดูจะเป็น "สัญลักษณ์" อย่างหนึ่งของความเป็นชาวเขา อย่างไรก็ตามเพื่อเอาอกเอาใจคนดูชนชั้นกลางที่เป็นผู้หญิงจึงต้องใส่คุณสมบัติของความมั่นอกมั่นใจแบบสาวสมัยใหม่ให้กับนางเอกชาวอาข่าในเรื่องด้วย ละครจึงไม่สนใจความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์หรือวัฒนธรรม เพราะการสร้างภาพตัวแทนนั้นสิ่งที่สำคัญคือ การสร้างจินตภาพ (imagination) ที่ไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับความจริง

แก้วกลางดง : การต่อสู้ของชาวอาข่าต่อการสร้างภาพลักษณ์ที่ "สกปรก และ ล้าหลัง"

เนื่องจากสื่อโทรทัศน์เป็นสื่อที่มีอิทธิพลต่อผู้ชมค่อนข้างมาก แม้ว่าละครจะเป็นสื่อบันเทิงที่ไม่เน้นสาระก็ตาม แต่ผู้เขียนมีความเห็นว่าหากละครเรื่องใดให้ความใส่ใจต่อรายละเอียดและความถูกต้องทางวัฒนธรรมก็จะเป็นละครที่มีคุณภาพ และมีบทบาทเป็นสื่อผู้สร้างสรรค์ความเข้า

ใจอันดีให้เกิดขึ้นในสังคม หากผู้สร้างละครที่เสนอเรื่องราวของคนอื่นอย่างไม่ใส่ใจในความถูกต้องสมบูรณ์ของเนื้อหา นอกจากจะเป็นการไม่เคารพและให้เกียรติแก่เจ้าของวัฒนธรรมแล้ว ยังเป็นการดูหมิ่นสติปัญญาของผู้ชมซึ่งถือเป็นลูกค้าสำคัญของตนอีกด้วย กรณีที่คล้ายคลึงกันนี้ก็เกิดขึ้นกับการสร้างละครหรือภาพยนต์อีกหลายเรื่อง เช่น ภาพยนต์เรื่องบางระจัน ที่ประเทศไทยเป็นผู้สร้าง และมีเนื้อหาบางตอนสะท้อนภาพลักษณ์ชาวพม่าในด้านลบ จนเกิดเป็นกรณีบาดหมางกันขึ้นระหว่างไทยและพม่า หรือกรณีของภาพยนต์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของประเทศไทยซึ่งสร้างโดยชาวต่างประเทศ เป็นต้น ก็เป็นเรื่องธรรมดาที่เจ้าของวัฒนธรรมจะให้ความสนใจในความถูกต้องว่าจะไม่ทำให้ภาพลักษณ์ของตนต้องเสียหาย

หลังจากที่ละครเรื่องนี้ออกอากาศทางสื่อโทรทัศน์ระยะหนึ่ง การนำเสนอภาพลักษณ์ของชาวอาข่าที่ถูกสร้างขึ้นอย่างไม่ถูกต้อง ได้ทำให้ชาวอาข่าส่วนหนึ่งออกมาเรียกร้องเพื่อปกป้องภาพลักษณ์ของตน โดยติดต่อกับผู้สร้างละครขอร้องให้ผู้จัดเปลี่ยนแปลงและแก้ไขบทละครให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมที่เป็นจริง

หมี่จู มอแลกู่ [9] หญิงชาวอาข่าคนหนึ่งที่เป็นตัวแทนของชาวอาข่าในการเจรจากับบริษัทผู้สร้างละคร บอกเล่าความรู้สึกเมื่อได้ดูละครเรื่องนี้ว่า *"...เราดูละครเรื่องนี้แล้ว มันไม่ใช่ชีวิตจริงของเรา มันไม่ใช่ชุดแต่งกายของเรา ที่สำคัญคือ มันทำผิดวัฒนธรรมอย่างร้ายแรง..."* [10]

ประเด็นที่หมี่จูและชาวอาข่าขอร้องให้ผู้สร้างละครแก้ไขให้ถูกต้อง มี 2 ประเด็นที่สำคัญ ประเด็นแรกคือ การสร้างภาพลักษณ์ "สกปรก และ ล้าหลัง" และประเด็นที่สองคือการนำเสนอรายละเอียดทางวัฒนธรรมที่ผิดเพี้ยนไป

- ประเด็นการสร้างภาพลักษณ์ "สกปรก และ ล้าหลัง"

หมี่จู มอแลกู่ เล่าถึงกรณีตัวอย่างที่ละครส่งผลกระทบต่อชีวิตจริงของชาวอาข่า ตัวอย่าง เช่น *"...ในฉากหนึ่ง ตัวละครประกอบที่ชื่อ ฟ้าลั่น ในบทละครเนี่ย เขาตกลงไปในบ่อปลาในบ้าน พอตกลงไปปลาก็ตายเลย แล้วคนใช้ในบ้านพูดว่า เนี่ยขนาดตกน้ำ ปลาตาย เหม็น สกปรกอะไรอย่างนี้...อันนี้เกี่ยวกับภาพลักษณ์ พออันนี้มาปุ๊บ ก็กระทบหมดเลย ทุกชุมชน ทุกพื้นที่ มีคนอาข่าโทรศัพท์เข้ามาต่อว่าที่สำนักงานมากมายว่า คนทำงานพิทักษ์สิทธิชาติพันธุ์ทำอะไรอยู่ เพราะว่าเพื่อนฝูงล้อเลียน จนเด็กๆลูกหลานเขา ไม่มีความมั่นใจที่จะไปโรงเรียนเลย และไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะกับเด็กเท่านั้น ในระดับมหาวิทยาลัยก็มี ม.แม่โจ้, ม.ธรรมศาสตร์และมหาวิทยาลัยอื่นๆก็มีการล้อเลียนภาษาพูดไม่ชัดของตัวละครทั่วไปหมดเลย ทุกคนเข้าใจว่านี่คือภาษาชาวเขา ชาวเขา*

---

[9] เป็นชาวอาข่า ทำงานเป็นเจ้าหน้าที่สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย จังหวัดเชียงใหม่

[10] กองบรรณาธิการ ชีวิตบนดอย, 2543-2544. "สัมภาษณ์ "หมี่จู บอกเล่าผลสะเทือนใจ "อาข่า" ในละครเรื่องแก้วกลางดง ชีวิตบนดอย 4 (1-2) : 30-36, 54-58.

ทุกคนพูดแบบนี้ ครูบางท่านก็เอาไปล้อเด็ก ชี้ให้เด็กในห้องเรียนรู้ว่า ที่พูดภาษาไม่ชัดคือเผ่านี้แหละ และที่สกปรกก็เผ่านี้แหละ ทำให้เด็กอับอายและรู้สึกว่าตัวเองด้อยกว่าคนอื่น... "

"...ผู้ชายอาข่าคนหนึ่ง แต่งงานกับผู้หญิงคนพื้นราบ มีวันหนึ่งพ่อแม่กับลูกอีกสองคน นั่งกินข้าวด้วยกันและดูทีวีไปด้วย ภรรยาเขาทำน้ำแกงหกใส่บนโต๊ะ สามีก็บอกว่า ทำน้ำแกงหกก็เอาผ้าเช็ดเสียสิ น้ำแกงมันย้อยลงพื้น แล้วภรรยาก็ชี้ไปที่ทีวีที่กำลังดูกันอยู่ว่าเนี่ยะ บ้านเธอสกปรกมากกว่านี้เลย แค่น้ำแกงหกอะไรกันนักกันหนา ก็เกิดการดูถูกกัน เขาอาจไม่ได้ตั้งใจ อาจจะยกตัวอย่างไปตามทีวีที่กำลังดูอยู่ ก็กลายเป็นดูถูกครอบครัว ดูถูกสามีตัวเอง สามีก็ทนไม่ได้ มีปากเสียงและตบตีกัน เขาโมโหแล้วร้องไห้ โทร.มาหาหมี่จู ก็เลยรู้สึกว่าอะไรกันขนาดนี้..."

"...อีกคนหนึ่ง มีร้านค้าอยู่กับร้านเพื่อน ไม่เคยมีปัญหากันมาก่อน แต่อยู่ๆก็บอกว่า อย่าไปกินร้านนั้นนะ มันสกปรก มากินร้านเราดีกว่า ก็เสียความรู้สึก เสียลูกค้า..."

- ประเด็นเรื่องการนำเสนอรายละเอียดทางวัฒนธรรมที่ผิดเพี้ยนไป

จุดที่หนึ่งคือ ฉากงานฝังศพของพ่อนางเอก ซึ่งถูกเสือกัดตาย การตายแบบนี้ชาวอาข่าถือว่าเป็นการตายโหง ก่อนที่จะนำไปฝังรวมกับคนอื่น จะต้องทำพิธีใหญ่ก่อนเพื่อชำระล้างศพให้สะอาดก่อนที่จะนำไปฝังรวมกับศพอื่นๆ ซึ่งในละครไม่ได้เสนอรายละเอียดทางวัฒนธรรมนี้ แต่ชาวอาข่าถือว่าเป็นเรื่องสำคัญมาก นอกจากนี้ในฉากงานศพนี้พระเอกและนางเอกหยอกล้อกันในบริเวณสุสาน การกระทำเช่นนี้ชาวอาข่าจะถือมาก อาข่าจะรีบห้นหลังกลับทันทีที่ฝังศพเสร็จ และจะไม่เหลียวหลังกลับมามองทางหลุมศพอีก

จุดที่สองคือ ตอนที่นางเอกแต่งชุดผู้หญิงอาข่า แล้วถือปืนของพ่อวิ่งเข้าไปล่าสัตว์ในป่าหรือปีนขึ้นบนหลังคาบ้าน ในสังคมอาข่าจะทำอย่างนี้ไม่ได้เด็ดขาด รายละเอียดการแต่งกายของชายและหญิงก็ไม่ควรสลับสับที่กัน แต่ละครมุ่งสร้างสีสันให้แก่ตัวละครมากกว่าที่จะสร้างความถูกต้องในเนื้อหาสาระ

หมี่จูและชาวอาข่าที่ร่วมเรียกร้องได้รับคำตอบจากบริษัทผู้ผลิตละครว่า *"...ไม่ได้ตั้งใจดูหมิ่น เพียงแต่ต้องการให้ผู้ชมสนุกสนานเท่านั้น..."* จากนั้นมีความพยายามที่จะนัดพูดคุยกันหลายครั้งเพื่อแก้ไขจุดที่ผิดเพี้ยนไป แต่ไม่ค่อยประสบความสำเร็จนัก หมี่จูและชาวอาข่าที่ร่วมเรียกร้องในครั้งนี้ ได้รับเสียงสะท้อนกลับที่หลากหลายจากคนหลายกลุ่ม กล่าวคือ ถ้าเป็นชนเผ่าด้วยกันแม้จะเป็นเผ่าอื่นๆ ก็จะขอบคุณที่การเรียกร้องนี้จะส่งผลถึงเผ่าอื่นๆด้วย เพราะสุดท้ายไม่ว่าชนเผ่าใดจะได้รับภาพลักษณ์เช่นไร สังคมไทยจะเหมารวมให้เป็นภาพลักษณ์ของชาวเขาไปทั้งสิ้น เพราะความรู้เรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ของสังคมไทยยังมีอยู่น้อย และเป็นกลุ่มชนที่มีสถานะต่ำต้อยกว่าคนส่วนใหญ่จึงไม่ให้ความสำคัญ ถ้าเป็นสื่อมวลชนจะมีทั้งที่สนับสนุนให้กำลังใจที่กล้าทำในสิ่งที่ถูกต้องและมีทั้งที่เขียนวิจารณ์ว่าชาวอาข่ากลุ่มนี้ว่าอะไรกันนักกันหนา ทำเรื่องไม่มีสาระ ไม่เห็นมีอะไรที่เสียหายเลย ในท้ายที่สุดทางผู้จัดละครได้ขอโทษชาวอาข่าทางจอโทรทัศน์ ก่อนจะเริ่ม

ฉายละคร ซึ่งหมี่จูกล่าวว่า *"...สิ่งที่เราคิดถึง ไม่ใช่ว่าให้เขามาขอโทษอะไร แต่เราจะทำยังไงให้สังคมนี้เข้าใจ เพราะทุนเดิมของสังคมไม่เข้าใจมีอยู่เยอะ ก็เหมือนกับบริษัทไปจุดไฟที่น้ำมันถูกราดไว้แล้ว..."* [11]

ภาพลักษณ์ของชาวอาข่าที่ถูกสร้างและใช้เพื่อ "ดึงดูดใจ"

นอกจากชาวอาข่าจะมีภาพลักษณ์ด้านลบว่า "สกปรก และ ล้าหลัง" ที่ถูกสร้างขึ้นในสังคมไทยแล้ว ขณะเดียวกันภาพลักษณ์อีกด้านหนึ่งที่เป็นด้านบวกก็ได้ถูกสร้างขึ้น ด้วยการเน้นไปที่ความงดงามตื่นตาตื่นใจที่เห็นว่าเป็นของแปลก โดยเฉพาะเครื่องแต่งกายของหญิงอาข่าที่มีการสวมเครื่องประดับศีรษะเป็นที่โดดเด่นสะดุดตาคนทั่วไป หน่วยงานต่างๆของภาครัฐและเอกชนที่ต้องการประชาสัมพันธ์เรื่องราวของท้องถิ่นซึ่งมีชาวอาข่าพำนักอาศัยอยู่ ก็มักจะใช้ภาพลักษณ์ของความแปลกสะดุดตานี้เพื่อ "ดึงดูดใจ" โดยเฉพาะในทางการท่องเที่ยว

แผ่นภาพโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวที่ติดอยู่ทั่วไปตามสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ และโดยเฉพาะที่สนามบินดอนเมืองและในหลายจังหวัดทางภาคเหนือ นอกจากจะเป็นภาพของศิลปวัฒนธรรมไทย โบราณสถาน วัดวาอาราม ช้าง หรือแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงามแล้ว จะพบว่ามีภาพประเภทหนึ่งปะปนอยู่ด้วย นั่นก็คือภาพของผู้หญิงและเด็กชาวเขาเผ่าอาข่าที่แต่งตัวตามแบบประจำเผ่าอย่างสวยงามแปลกตา แลดูมีความสุขกับภาพวิถีชีวิตในหมู่บ้านบนภูเขา นักท่องเที่ยวจะได้รับคำโฆษณาชักชวนให้ไปท่องเที่ยวทางภาคเหนือของไทย เพื่อจะได้พบกับความแปลกและตื่นตาตื่นใจ ที่ถูกนำเสนอด้วยภาพของชาวอาข่าเช่นนี้ แม้ว่าเมื่อไปเที่ยวแล้วอาจจะพบชาวอาข่ามากมายเดินเร่ขายสินค้าเครื่องประดับราคาถูกอยู่เต็มบนถนนย่านไนท์บาร์ซาร์ หรือหากไปตามหมู่บ้านบนดอยก็อาจจะพบเพียงคนแก่ที่ยังคงสวมใส่ชุดประจำเผ่าอยู่บ้าง ยกเว้นในบางหมู่บ้านที่กลายเป็นหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยวแล้ว ก็อาจจะพบเห็นชาวบ้านมากหน้าหลายตาพากันแต่งชุดประจำเผ่าออกมาต้อนรับนักท่องเที่ยวอย่างเต็มที่ และอาจจะมีการแสดงทางวัฒนธรรมบางอย่างประกอบด้วย

หมี่จู (ชุติมา) มอแลกู่ สะท้อนความคิดเห็นถึงภาพลักษณ์ที่สังคมไทยมีต่อชาวอาข่าไว้อย่างชัดเจน ในบทสัมภาษณ์ในหนังสือพิมพ์ เดอะเนชั่น ผู้เขียนขอถอดความบางตอนมาดังนี้

> "...ในงานส่งเสริมการท่องเที่ยวไทยเมื่อปี 2540 ที่สนามหลวง ททท.ขอให้พวกเราไปร่วมงานด้วย โดยให้แต่งกายชุดประจำเผ่าและแสดงประเพณีการโล้ชิงช้าเพื่อดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยว อากาศในกรุงเทพฯร้อนมากแต่พวกเราก็เต็มใจแต่งตัวและแสดงประเพณี คนไทยหลายคนแวะเวียนมาดูพวกเราแล้วพูดคุยถามกันเองว่า *เคยเห็นแม้วหรือปล่าว? ฉัน*

---

[11] กองบรรณาธิการ ชีวิตบนดอย, 2543-2544. "สัมภาษณ์ "หมี่จู บอกเล่าผลสะเทือนใจ "อาข่า" ในละครเรื่องแก้วกลางดง, ข้างแล้ว.

อยากจะตอบพวกเขาว่า ไม่มีใครเป็นแม้วเลย คนที่พวกเขากำลังพูดถึงอยู่นั้นเรียกตัวเองว่า "ม้ง" นอกจากนี้เรายังได้ยินคนที่มาเที่ยวชมอีกหลายต่อหลายคนพูดว่า *พวกเราเป็นพวกคนสกปรก*...วันหนึ่งมีคนโล้ชิงช้ามาชนฉัน ที่โรงพยาบาลฉันได้ยินพยาบาลพูดคุยกันถึงตัวฉัน *ฉันรู้สึกเหมือนตัวเองเป็นตัวตลก เป็นตัวประหลาดมาจากนอกโลก เป็นเหมือนสัตว์ในสวนสัตว์*... พองานเสร็จเจ้าหน้าที่ ททท. ขอบคุณพวกเราและบอกว่างานสำเร็จลงด้วยดี *พวกเราเป็นคนที่มีคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติมาก เพราะพวกเราได้ช่วยสะท้อนถึงความร่ำรวยและหลากหลายของวัฒนธรรมไทย*..." [12]

ภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นให้เป็นกลุ่มคนที่ "สกปรก ล้าหลัง แต่ดึงดูดใจ" นี้ ทำให้ชาวอาข่าต้องปรับตัวอย่างสับสน เพราะภาพลักษณ์หนึ่งเป็นภาพลักษณ์ที่สังคมไม่อยากยอมรับให้เป็นส่วนหนึ่ง พยายามเบียดขับด้วยความรู้สึกที่รังเกียจและเหยียดหยาม (Exclusion) แต่มีอีกภาพลักษณ์หนึ่งที่สร้างพื้นที่ทางสังคมให้แก่ชาวอาข่า ด้วยการต้อนรับเข้าเป็นส่วนหนึ่งอย่างให้เกียรติและยกย่องว่าเป็นผู้มีคุณค่า (Inclusion) จึงพบว่ามีชาวอาข่าบางกลุ่มเลือกที่จะปรับตัวไปกับภาพลักษณ์ในสังคมไทยที่ขัดแย้งกันเช่นนี้ และชาวอาข่าบางกลุ่มก็เลือกที่จะต่อสู้กับความไม่ถูกต้องและไม่เป็นธรรมกับภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นเหล่านี้

ชาวอาข่าในเมืองเชียงใหม่ : ภาวะจำยอมต่อภาพลักษณ์ที่ถูกสร้าง กับ การต่อสู้เพื่อรักษาภาพลักษณ์ที่ถูกต้อง

เมืองเชียงใหม่ในปัจจุบันมีชาวเขากลุ่มต่างๆ อพยพลงมาทำงานมากมาย ทั้งที่เป็นกลุ่มที่มาอยู่แบบชั่วคราวเฉพาะช่วงว่างจากงานเกษตรกรรม และกลุ่มที่มาอยู่แบบถาวรจนกลืนกลายไปกับคนไทยพื้นราบ แม้จะไม่มีตัวเลขที่ชัดเจนของชาวเขาในเขตเมืองเชียงใหม่ แต่พอจะประมาณการได้ว่ามีชาวเขาที่เข้ามาอยู่ในเขตเทศบาลเมืองเชียงใหม่จำนวนมากกว่า 4,700 คน ในปี 2544 ซึ่งเพิ่มจากจำนวนประมาณกว่า 2,500 คน เมื่อปี 2539 [13] ชาวเขาเหล่านี้กระจายตัวอยู่ทั่วไปในเมืองเชียงใหม่ เช่น ในชุมชนแออัด, เป็นแรงงานรับจ้างทำงานอยู่ตามสถานที่ต่างๆ เช่น ร้านอาหาร ปั๊มน้ำมัน สถานบริการ ฯลฯ, เป็นพ่อค้าแม่ค้า ที่มีกิจการและบ้านเป็นของตัวเองหรือเช่าบ้านอยู่อาศัย, เป็นนักเรียน นักศึกษา อยู่ตามหอพักขององค์กรต่างๆ รวมถึงวัดต่างๆด้วย

ที่บริเวณถนนสายท่องเที่ยวย่านไนท์บาร์ซาร์กลางเมืองเชียงใหม่ เป็นบริเวณที่มีชาวเขาหลายกลุ่มมาเปิดร้านขายสินค้าให้แก่นักท่องเที่ยว บรรดาชาวเขาในย่านนี้ ชาวอาข่านับว่ามีจำนวนมากและมีการแสดงตัวตนทางชาติพันธุ์เด่นชัดกว่ากลุ่มอื่น จากการคลุกคลีกับชาวอาข่าในบริเวณนี้มาระยะหนึ่ง ผู้เขียนจะขอจำแนกกลุ่มชาวอาข่าในบริเวณนี้ไว้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ดังนี้

---

[12] "Assets or Aliens?" The Nation / FOCUS. Wednesday, November 17, 1999

[13] Kwanchewan Buadaeng, Panadda Boonyasaranai and Prasit Leepreecha, 2001 A Study of the Socio-Economic Vulnerability of Urban-Based tribal Peoples in Chiang Mai and Chiang Rai, Thailand. pp.3

กลุ่มที่หนึ่ง คือ กลุ่มผู้นำ เป็นชาวอาข่าที่โยกย้ายลงมาทำงานอยู่ในเมืองเชียงใหม่กลุ่มแรกๆ เป็นเวลาประมาณ 10-15 ปีขึ้นไป ปัจจุบันชาวอาข่ากลุ่มนี้มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ค่อนข้างดี เนื่องจากทำการค้ามานาน ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ค้าและเจ้าของร้านค้าสินค้าหัตถกรรมรายใหญ่ ที่เน้นแบบขายส่งมากกว่าขายปลีก เป็นกลุ่มที่ชักชวน หรือเป็นตัวอย่างให้ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านในหมู่บ้านย้ายเข้ามาอยู่ในเมือง จึงเป็นกลุ่มที่มีเครือข่ายญาติพี่น้องอยู่มาก หลายคนซื้อที่ดินปลูกสร้างบ้านอาศัยอยู่ในเมืองอย่างถาวร และมีสมาชิกในครอบครัวหรือญาติพี่น้องทำงานในหน่วยงานต่างๆ มีส่วนสำคัญในการต่อสู้เรียกร้องเมื่อเกิดความไม่เป็นธรรม หรือปัญหาบางอย่างแก่ชาวอาข่าที่อยู่ในเมือง เช่น จะมีการรวมกลุ่มเยาวชนอาข่าในเมือง ที่ทำงานอยู่ตามที่ต่างๆ มาประชุมเพื่อช่วยเหลือและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นเมื่อมาใช้ชีวิตในเมือง, การจัดกิจกรรมเพื่อเพิ่มพูนทักษะฝีมือและความรู้, การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เพื่อฝึกฝนอาชีพตลอดจนการเรียนรู้เพื่อฟื้นฟูภูมิปัญญาความรู้ดั้งเดิมของเผ่า ชาวอาข่ากลุ่มนี้มีความเป็นอยู่ที่กลมกลืนไปกับคนไทย ในเวลาปกติจะไม่แสดงตัวตนทางชาติพันธุ์ให้ปรากฏ แต่จะมุ่งรักษาภาพลักษณ์ที่ถูกต้อง

กลุ่มที่สอง คือกลุ่มอาข่าชั้นกลาง เป็นกลุ่มชาวอาข่าที่เข้ามาอยู่ในเมืองได้ประมาณ 5-10 ปี ส่วนใหญ่เป็นเครือญาติของอาข่ากลุ่มแรกที่เข้ามาอยู่ในเมืองก่อน และมีบัตรประชาชนตามกฎหมาย มีทุนในระดับปานกลางพอที่จะเช่าที่เล็กๆเพื่อจัดวางสินค้า เช่น ที่บริเวณบันไดทางขึ้นอาคาร หรือพื้นที่ว่างบนลานการแสดงของศูนย์อาหาร ชาวอาข่ากลุ่มนี้มักไม่จำเป็นต้องแต่งกายเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว แต่ในบางเวลาเจ้าของพื้นที่เช่าจะบอกให้ทุกคนแต่งตัวเพื่อดึงดูดความสนใจบ้าง ในบางช่วงเวลาที่นักท่องเที่ยวในเมืองเชียงใหม่มีไม่มาก ทำให้รายได้จากการขายสินค้าลดลงมาก หญิงอาข่าในกลุ่มนี้จะเดินทางไปเมืองท่องเที่ยวอื่นๆ เช่น พัทยา ภูเก็ต ครั้งละ 1 สัปดาห์ถึง 1 เดือน โดยจะแสดงตัวตนทางชาติพันธุ์ด้วยการแต่งกายในชุดหญิงอาข่าเพื่อ "ดึงดูดใจ" นักท่องเที่ยวตามแหล่งนั้นๆ เช่นเดียวกับอาข่ากลุ่มที่สามแสดงลักษณะเช่นนี้ที่เชียงใหม่ หลายคนประสบความสำเร็จมากในการขาย และพบว่าภาพลักษณ์ที่ดู "สกปรก ล้าหลัง" ร่วมกับการแต่งกายชุดอาข่า สามารถ "ดึงดูดใจ" ให้พวกเขาขายสินค้าได้ค่อนข้างดี เมื่อเก็บเงินได้จำนวนหนึ่งก็จะเดินทางกลับ แล้วจะมาเล่าประสบการณ์ให้คนอื่นๆฟัง ในครั้งต่อๆไปก็จะมารวมกันเป็นกลุ่มๆละ 4-5 คน เพื่อเดินทางไปด้วยกัน หาที่พักและไปเร่ขายของด้วยกัน อาข่ากลุ่มนี้ส่วนหนึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนแออัด บางคนอาศัยอยู่กับนายจ้าง บางส่วนอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มโดยการเช่าบ้านหรือซื้อบ้านเล็กๆตามเขตชานเมืองเชียงใหม่ กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่จะคอยให้ความร่วมมือและให้การสนับสนุนผู้นำในกลุ่มแรก หากมีกรณีที่ขัดแย้งหรือต้องต่อสู้กันทางกฎหมาย เช่น เคยมีกรณีที่หญิงอาข่าคนหนึ่งถูกทำร้ายร่างกายในขณะขายของที่ไนท์บาร์ซาร์ ชาวอาข่ากลุ่มนี้จะติดต่อชาวอาข่าในกลุ่มแรกเพื่อหาทางช่วยเหลือกัน

กลุ่มที่สาม คือ กลุ่มที่อยู่ในภาวะจำยอมต่อภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้น เพื่อเป็นหนทางรอดในการดำรงชีวิต ส่วนใหญ่ไม่มีบัตรประชาชน ชาวอาข่าในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่เพิ่งเข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ไม่นานนัก ยังมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ยังไม่ดี ไม่มีเงินทุนในการเช่าที่เล็กๆเพื่อวางสินค้า แต่จะเดินไปมาตลอดเส้นทางบนถนนไนท์บาร์ซาร์ บางพวกเข้ามาในเมืองเป็นครั้งคราวๆ ละ 1 สัปดาห์ถึง 1 เดือน แล้วแต่ช่วงเวลาที่ว่างงานและฤดูกาลท่องเที่ยว ที่เห็นได้ชัดเจนคือกลุ่มหญิงอาข่าที่เดินไปมาพร้อมกับเสนอขายสินค้า ชาวอาข่าในกลุ่มนี้จะแต่งตัวในชุดประจำเผ่า เพื่อแสดงตัวตนความเป็นอาข่าอย่างเด่นชัดเฉพาะเวลาที่มาขายของที่ไนท์บาร์ซาร์เท่านั้น แต่ในเวลาและสถานที่อื่น จะไม่แต่งชุดอาข่าเพื่อแสดงตัวตนที่ชัดเจนเลย การแต่งกายของชาวอาข่ากลุ่มนี้ ไม่เป็นที่ชื่นชอบของอาข่าในสองกลุ่มแรกนัก เนื่องจากเป็นการแต่งกายที่พร้อมจะถอดออกขายได้ทุกชิ้นหากผู้ซื้อต้องการ ดังนั้นจึงเป็นการแต่งกายเพื่อ "ดึงดูดใจ" หรือเพื่อ "ขายเป็นสินค้า" เท่านั้น บางคนก็ดูเหมือนว่าจะสวมทับภาพลักษณ์ "สกปรก ล้าหลัง แต่ดึงดูดใจ" ไว้อย่างครบถ้วน เพราะจะไม่เน้นความสวยงามแต่จะเน้นที่การขาย หลายคนเกือบจะพูดภาษาไทยไม่ได้ วิธีการขายสินค้าจึงเป็นวิธีการเดินตามเพื่อชักชวน และอ้อนวอนให้นักท่องเที่ยวซื้อสินค้า อาข่าในกลุ่มนี้มักจะถูกดูถูกและแสดงอาการรังเกียจจากพ่อค้าแม่ค้าที่มีอยู่มากมายบนถนนนี้ เนื่องจากถูกมองว่า "สกปรก เกะกะ น่ารำคาญ พูดไม่รู้เรื่อง ฯลฯ" หลายคนถูกพ่อค้าแม่ค้าคนอื่นดุว่าอย่างหยาบคาย แต่เนื่องจากพวกเขาฟังไม่เข้าใจ จึงแสดงอาการเฉยๆ มีอาข่าบางคนที่อยู่ในกลุ่มที่สองเล่าให้ผู้เขียนฟังว่า *"บางครั้งนั่งขายของอย่างนี้เป็นอาทิตย์แล้วยังไม่ได้ขายเลย หนูก็เลยเอาชุดอาข่ามาใส่แล้วไปเดินขายแบบเขาบ้าง แต่ทำได้แค่วันเดียวเพราะได้ยินแม่ค้าคนอื่นๆเขาพูดว่าเราว่ายังไงบ้างก็เลยทนไม่ไหว เขาทั้งว่า ทั้งไล่เรา หนูกลับมานั่งขายแบบนี้ ถึงจะขายไม่ดีแต่ก็สบายใจกว่า"* อาข่าในกลุ่มที่สามนี้จำต้องยอมอดทนกับสภาพที่ถูกเดียดฉันท์ เพราะทางเลือกที่จะให้พวกเขาดำรงชีวิตอยู่ได้ทั้งที่หมู่บ้านและในเมืองมีเหลือไม่มากนัก ภาวะจำยอมต่อภาพลักษณ์และการกระทำต่างๆของคนอื่นที่พวกเขาต้องสัมพันธ์ด้วยจึงเป็นทางเลือกในวันนี้ของอาข่ากลุ่มนี้

บทสรุป

จากอดีตจวบจนปัจจุบัน กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในประเทศไทยได้มีการติดต่อสัมพันธ์และพยายามปรับตัวเพื่อที่จะอยู่ร่วมกับคนกลุ่มอื่นๆในสังคมไทยมาโดยตลอด แม้ว่าสังคมไทยจะมีภาพตัวแทนต่อชาวอาข่าเป็น ความสกปรก ความล้าหลัง ที่ยังคงถูกถ่ายทอดผ่านสื่อในลักษณะต่างๆก็ตาม ขณะที่ชาวอาข่าในชุมชนบนพื้นที่สูงส่วนใหญ่ต้องเผชิญกับภาวะสูญเสียลักษณะทางวัฒนธรรมและตัวตนทางชาติพันธุ์ไปในช่วงเวลาของการพัฒนาที่สูงที่ผ่านมา แต่ในอีกด้านหนึ่งชาวอาข่าก็พบว่าสังคมไทยเปิดพื้นที่เล็กๆให้พวกเขายืนอยู่ได้ ในฐานะผู้ "ดึงดูดใจ" นักท่องเที่ยว ชาวอาข่าบางกลุ่มที่มีทางเลือกในการดำรงชีพน้อย จึงเลือกที่จะสวมทับภาพลักษณ์ของ "ความ

สกปรก ล้าหลัง แต่ดึงดูดใจ" ที่สังคมไทยผลิตให้ เพื่อแสดงตัวตนทางชาติพันธุ์บนถนนสายท่องเที่ยวกลางเมืองเชียงใหม่ ขณะที่ชาวอาข่าบางกลุ่มที่มีทางเลือกมากกว่าเลือกที่จะปฏิเสธและต่อสู้เพื่อแก้ไขภาพลักษณ์ที่ไม่ถูกต้อง ชาวอาข่าในสถานะของผู้ด้อยโอกาสในสังคมไทย พยายามดิ้นรนหาทางเลือกเพื่อจะปรับตัวเข้ากับสังคมไทย บางครั้งเลือกที่จะคล้อยตาม บางครั้งเลือกที่จะขัดขืน แล้วแต่ว่าจะเป็นเวลาและสถานที่ใด แต่สิ่งที่ยังดำรงอยู่ในสังคมไทยอย่างยากที่จะเปลี่ยนแปลงได้ ก็คือ ทัศนะที่เป็นอคติทางชาติพันธุ์ ที่ทำให้สังคมไทยขาดโอกาสที่จะเข้าไปรู้จักกับความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมที่ถูกต้องดีงามและมีคุณค่า แต่กลับกลายเป็นผู้ทำลายความหลากหลายนั้นเสียเองโดยไม่รู้ตัว.

เอกสารอ้างอิง

กองบรรณาธิการ ชีวิตบนดอย, 2543

"นัดพบ หมี่จู บอกเล่าผลสะเทือนใจชาวอาข่า ในละครเรื่อง แก้วกลางดง" *ชีวิตบนดอย*, 4 (1) ตุลาคม : 30-36

กองบรรณาธิการ ชีวิตบนดอย, 2544

"นัดพบ หมี่จู บอกเล่าผลสะเทือนใจชาวอาข่า ในละครเรื่อง แก้วกลางดง (ตอนจบ)" *ชีวิตบนดอย*, 4 (2) มิถุนายน : 54-58

กฤษดาวรรณ หงศ์ลดารมภ์, 2543

"ความเป็น 'พวกเรา' และ 'พวกเขา' ในสังคมไทย : การรายงานข่าวเกี่ยวกับชาวเขาในวาทกรรมหนังสือพิมพ์ไทย" *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*, 19-20 (3) :11-48.

จิตร ภูมิศักดิ์, (พิมพ์ครั้งที่สี่) 2540.

ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ ฉบับสมบูรณ์ เพิ่มเติมข้อเท็จจริงว่าด้วยชนชาติขอม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศยาม บริษัทเคล็ดไทย จำกัด

ทวิช จตุวรพฤกษ์, 2542

เสียงจากคนซายขอบ : ศักดิ์ศรีความเป็นคนของชาวลีซอ. เครือข่ายชาติพันธุ์ศึกษา ศูนย์ภูมิภาคเพื่อการศึกษาสังคมศาสตร์และการพัฒนาที่ยั่งยืน

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2541

"วาทกรรมว่าด้วย ชาวเขา" ใน วารสารสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 11(1) : -135

สมชาย วิริจินดา, 2535

เรื่องเล่าบนดอย : "เกร็ดชาวเขา ในสายตาคนเมือง" *เสียงภูเขา*, 2 (5) : 69-72

สมโชติ อ่องสกุล, 2542

"ก้อ" ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 1*, จัดพิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ. 5 ธันวาคม 2542, มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์

อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2543

" 'พื้นที่' ในทฤษฎีสังคมศาสตร์". *วารสารสังคมศาสตร์* คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 12 (2) : 65-101

อาจู จูเปาะ, 2534

เรื่องเล่าบนดอย : "ให้ความเห็น ทำไมชาว 'อาข่า' ไม่ชอบให้เรียก 'อีก้อ' " *เสียงภูเขา*, 1 (4) : 58-59

อานันท์ กาญจนพันธุ์, มปป.

รายงานการวิจัยเรื่อง สถานภาพไทศึกษา : กรณีการผสมผสานทางชาติพันธุ์และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เสนอต่อ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และ สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Geusau, Leo, G.M.A(Iting) Von, 2000

"Akha Internal History : Marginalization and the Ethnic Alliance System" in Andrew Turton (editor), *Civility and Savagery : Social Identity in Tai States*. London : Curzon Press. Pp.122-158.

Kwanchewan Buadaeng, Panadda Boonyasaranai and Prasit Leepreecha, 2001

A Study of the Socio-Economic Vulnerability of Urban-Based tribal Peoples in Chiang Mai and Chiang Rai, Thailand. Center for Ethnic Studies and Development. Social Research Institute, Chiang Mai Univesity

หนังสือพิมพ์

Bangkok Post

"Many highlanders moving into city" , November 2, 1998.

"Natural scapegoats", June 6, 1999.

"Managing our ethnic diversity", November 30, 1999.

The Nation

"Assets or Aliens?", November 17,1999.